

Capitolul I. Considerații introductive

1. Gropile comune descoperite pe teritoriul fostei Iugoslavii, exterminarea la scară a unui grup etnic din Ruanda, folosirea copiilor-soldați, masacrarea și violarea populației civile din mai multe țări africane și din diferite alte părți ale lumii afectate de război nu numai că au oripilat comunitatea internațională, dar au creat și o provocare fără precedent în istoria modernă a lumii: tragerea la răspundere penală a celor mai importanți actori politici și militari, responsabili de comiterea acestor crime, de către instanțe penale internaționale.

Comunitatea internațională, Organizația Națiunilor Unite și liderii majorității statelor lumii au considerat că fenomenul de impunitate al celor care concep și orchestrează *crime de război*, *crime împotriva umanității*, *crime de agresiune și genocid*, indiferent de locul unde acestea s-ar comite, trebuie să înceteze. Organizarea unor instanțe penale de factură internațională a fost considerată ca fiind singura modalitate viabilă pentru ca aceștia să fie trași la răspundere, în condițiile în care statele pe teritoriul cărora au fost comise crimele fie nu au manifestat voința necesară, fie nu au avut capacitatea de a organiza procese penale împotriva lor.

Principiile de drept internațional public privind *respectarea suveranității statelor și neamestecul în treburile lor interne*, care au fost des invocate în secolele precedente pentru a justifica neimplicarea comunității internaționale în judecarea acestor fapte, nu mai pot fi invocate cu succes în prezent. Aceste crime sunt caracterizate de o gravitate extremă și afectează valorile umanității la un nivel ce depășește frontierele unui stat, fapt pentru care reacția comunității se reclamă a fi una pe măsură, respectiv a nu se mărgini la ceea ce decide o autoritate internă a unui stat, atunci când aceasta fie nu poate, fie nu dorește să înfăptuiască actele de justiție care se impun.

În ciuda faptului că necesitatea pedepsirii acelor acte care au constituit încălcări grave ale *dreptului umanitar internațional*, de natură a leza interesele fundamentale ale comunității internaționale, a apărut cu mult timp înainte, instanțele penale internaționale au intrat în peisajul organismelor internaționale relativ recent. Nu mai puțin adevărat este faptul că o instanță de judecată de factură supranațională, cu competențe în materia dreptului penal,

un domeniu foarte sensibil și care, în mod tradițional, reprezintă unul dintre elementele-cheie care definesc suveranitatea unui stat, era greu de realizat înaintea ultimei decade a secolului XX.

După încheierea Primului Război Mondial, au fost semnalate primele încercări ale doctrinei de a crea concepte de răspundere penală la nivel internațional și s-au întocmit proiecte instituționale pentru materializarea lor, numai că evenimentele politice din arena internațională aveau să zădărnicească aceste planuri atât în perioada interbelică și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial dar și după încheierea acestuia, pe toată perioada așa numitului Război Rece, marcat de confruntări politice și ideologice între marile puteri ale lumii.

2. Chiar și în condițiile unei acalmii pe plan internațional, cauzată de încheierea Războiului Rece, înființarea prin Rezoluția Consiliului de Securitate al O.N.U. nr. 827/1993 a *Tribunalului Internațional pentru urmărirea penală a persoanelor responsabile pentru grava încălcare a dreptului umanitar internațional pe teritoriul fostei Republici Federative Iugoslavia începând cu anul 1991*, cunoscut și sub numele de Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia (T.I.P.F.I.), nu poate fi considerată ca un act în deplin consens prin care statele lumii și în special marile puteri acceptă o jurisdicție penală internațională având prerogative depline în judecarea încălcărilor grave ale dreptului umanitar internațional. Competențele acestei instanțe au fost stabilite în mod expres în conținutul rezoluției ca fiind limitate la faptele comise pe teritoriul fostei Iugoslavii, la persoane având cetățenia statelor implicate în războiul civil și o existență temporară, respectiv până la încheierea proceselor în care se judecă crimele comise pe timpul acestui război civil. Este și motivul pentru care T.I.P.F.I. este cunoscut ca fiind unul dintre *tribunalele ad-hoc*. Din aceste considerente, se poate observa că, dincolo de aspectul absolut inedit, de instanță penală internațională, al T.I.P.F.I., în fapt, grație mandatului său limitat spațio-temporal, această instanță nu are cum să afecteze în mod direct marile puteri ale arenei politice internaționale, acesta fiind și motivul pentru care a fost întrunită unitatea de consens privind înființarea sa.

Apreciem că și înființarea prin Rezoluția Consiliului de Securitate al O.N.U. nr. 955/1994 a celui de-al doilea tribunal ad-hoc, *Tribunalul Internațional pentru urmărirea penală a persoanelor responsabile pentru grava încălcare a dreptului umanitar inter-*

național pe teritoriul Ruandei, între ianuarie 1994 și decembrie 1994, cunoscut și sub numele de *Tribunalul Internațional Penal pentru Ruanda (T.I.P.R.)* sau cel de-al doilea tribunal ad-hoc, a fost rodul unei conjuncturi similare. Faptele comise de beligeranți în timpul războiului civil din această țară au fost de o ferocitate ieșită din comun și au dus la moartea a aproape un milion de persoane, în imensa lor majoritate, populație civilă. A fost necesară o reacție din partea comunității internaționale și, ca atare, acestei instanțe i s-au conferit, la fel ca în cazul T.I.P.F.I., competențe limitate spațio-temporal la crimele comise pe timpul războiului civil din Ruanda.

Fără a intenționa, câtuși de puțin, să sugerăm faptul că tribunalele ad-hoc mai sus amintite au avut un rol marginal în dezvoltarea justiției penale internaționale, dimpotrivă, considerăm că jurisprudența lor a dus la cristalizarea unor concepte doctrinare foarte valoroase și fără precedent, trebuie să subliniem, totuși, că ele nu au avut anvergura unor instanțe penale internaționale cu plenitudine de jurisdicție, iar în anumite privințe, ce țin de înfăptuirea unui proces echitabil într-o dispută cu egalitate de șanse între acuzator și acuzat, au fost criticate pe bună dreptate.

Majoritatea inculpaților care au compărut în fața celor două tribunale ad-hoc, deși actori importanți în desfășurarea evenimentelor care au generat comiterea crimelor deduse judecății, nu au fost personalități politice sau militare internaționale de primă mărime. Astfel, tribunalele ad-hoc nu au fost nevoite să facă față unor provocări serioase în exercițiul autorității lor. Criticile la care ne-am referit mai sus au vizat tocmai acest aspect, respectiv că tribunalele ad-hoc au judecat cauzele într-o manieră *utilitaristă*^[1], respectiv cu scopul prestabilit al condamnării inculpaților pentru a da satisfacție opiniei publice internaționale, fapt pentru care au creat instrumente juridice controversate, au ignorat garanții

[1] Utilitarismul este o teorie morală care permite evaluarea acțiunilor indivizilor și are două dimensiuni esențiale: un criteriu al binelui și unul al răului. Imperativul moral „maximizează binele!” este regula de evaluare a acțiunii morale conform acestui criteriu. Cei mai de seamă susținători ai acestei teorii sunt Jeremy Bentham și John Stuart Mill. Acesta din urmă susține că utilitatea este fundamentul moralei. Conform acestui principiu, acțiunile sunt corecte proporțional cu tendința lor de a promova fericirea și sunt incorecte în măsura în care tind să producă nefericire. O transpunere a principiilor utilitariste în justiție ar însemna că o hotărâre a instanței este morală și justificată dacă ține cont mai degrabă de satisfacerea opiniei publice, decât de respectarea întocmai a dispoziției legale. Despre utilitarism, a se vedea *R. Harrison, The Oxford Companion to Philosophy*, Ed. Oxford University Press, Oxford, 1995, p. 85-88.

procesuale și, în multe cazuri, nu și-au întemeiat hotărârile pe premise de fapt și de drept rezonabil determinate.

3. În aceste circumstanțe, înființarea *Curții Penale Internaționale* (C.P.I.), cu caracter permanent, prin Tratatul de la Roma din 17 iulie 1997, care în cuprinsul statutului ei a preluat o bună parte din experiența tribunalelor ad-hoc, a avut parte, la rândul ei, de dispute și controverse între delegațiile statelor semnatare cu privire la adoptarea sau definirea unor instituții de drept, fapt care a condus în cele din urmă la refuzul marilor puteri, S.U.A., Rusia și China, de a vota pentru adoptarea statutului în varianta actuală. Prin urmare, aceste state nici nu au ratificat Tratatul de la Roma, ceea ce presupune, implicit, că nu îi recunosc autoritatea în ce privește judecarea propriilor cetățeni.

Nu sunt excluse rațiuni de natură politică în deciziile acestor state, dar argumentele invocate de către delegații lor au fost esențialmente de factură juridică. Critici majore au fost formulate în legătură cu atribuțiile *proprio motu* de declanșare a investigațiilor de către *Procurorul C.P.I.*, deoarece acestea sunt considerate ca fiind discreționare, de manieră a-i conferi acestuia posibilitatea influențării deznodământului unor conflicte, cursului unor evenimente sau rezultatului unor dispute din sfera politicului, or, actul de justiție nu ar trebui să interfereze cu aceste domenii. Alte critici au vizat ambiguitatea reglementărilor privind tragerea la *răspundere penală individuală a liderilor politici și militari* pentru crimele comise de către subordonați și mai ales de către persoane care nu se află într-o relație de subordonare cu aceștia, deoarece permit o interpretare extensivă, dincolo de sfera de aplicare stabilită de reglementările interne ale statelor.

Desigur, obiecțiunile invocate mai sus, la fel ca și altele ne-menționate, nu sunt în afara oricăror critici, dar ceea ce contează, în cele din urmă, este faptul că trei dintre marile puteri ale lumii nu au ratificat tratatul de înființare a C.P.I. Statele respective sunt membre permanente ale *Consiliului de Securitate al O.N.U.*, organism de care depinde într-o manieră însemnată și buna funcționare a C.P.I., iar neratificarea tratatului de către acestea constituie, în consecință, un handicap major pentru buna funcționare a C.P.I.

Oricum, am putea aprecia că, până în prezent, C.P.I. se bucură de o susținere destul de largă pe mapamond, deoarece cuprinde un număr de 114 state semnatare de pe toate continentele^[1].

[1] A se vedea <http://www.icc-cpi.int/Menu/ASP/states+parties/>.

În prezent, se fac eforturi atât din partea specialiștilor, cât și din partea factorilor politici pentru revizuirea Statutului C.P.I.^[1] și, datorită acestui aspect, este foarte posibil ca într-un viitor apropiat numărul lor să crească și să le includă și pe cele trei mari puteri, în eventualitatea în care se va ajunge la un compromis în privința reglementărilor pe care le contestă.

Pe lângă aspectele mai sus menționate, din practica curentă constatăm că, dincolo de obiectivul generos și îndrăzneț al justiției penale internaționale, dificultățile de natură administrativă, organizatorică sau de sprijin și cooperare din partea statelor au însoțit întreaga activitate a tribunalelor ad-hoc și rămân actuale în era C.P.I. Cu titlu de exemplu se pot enumera câteva aspecte de acest gen: justiția penală internațională nu se realizează în cadrul raporturilor de putere specifice arhitecturii statale, ci la nivel internațional, sub egida O.N.U., cu un suport precar de natură legislativă și executivă; activitatea sa este dependentă, într-o măsură însemnată, de sprijinul anumitor organisme internaționale și autorități naționale; se confruntă cu o cazuistică impresionantă, mii de fapte și de autori care nu pot fi urmăriți și judecați în totalitate, ci numai din perspectiva unei selecții în privința căreia nu există criterii prestabilite de acte normative; există un specific al modului de comitere a crimelor în privința cărora își exercită competențe-

[1] În perioada 31 mai-11 iunie 2010, reprezentanții a 84 dintre statele părți ale Tratatului de la Roma privind Statutul C.P.I. și a celor cu statut de observator, precum și aproximativ 2500 de organizații civile au participat la Conferința de la Kampala (Uganda), organizată cu scopul evaluării justiției penale internaționale și al revizuirii unor dispoziții ale actualului Statut al C.P.I. În cadrul acesteia s-au abordat subiectele controversate dezbătute la precedenta conferință de la Roma care s-a încheiat cu adoptarea Statutului C.P.I. în 17 iulie 1998, dintre care amintim cele referitoare la competențele Procurorului, la definirea crimei de agresiune și la condițiile de exercitare a jurisdicției în privința acesteia. După îndelungate dezbateri și controverse între blocul de state care sunt membre permanente ale Consiliului de Securitate al O.N.U. și celelalte state participante privind rolul Consiliului de Securitate în calificarea actului de agresiune și implicit în procedurile de declanșare a investigațiilor, s-a ajuns la un compromis privind interpretarea dualistă a agresiunii: *crimă de agresiune* când se referă la un act individual și *acte de agresiune* când se referă la acțiunea unui stat și, implicit, condiții distincte de exercitare a jurisdicției. Aceste formulări au constituit amendamente la Statutul actual al C.P.I. care urmează a fi ratificate de către statele părți și evaluate la următoarea conferință, programată în anul 2017. În ce privește poziția celor 3 state membre ale Consiliului de Securitate încă nemembre ale Tratatului de la Roma, reținem că, deși au reafirmat sprijinul lor pentru activitatea C.P.I., nu și-au exprimat angajamente privind ratificarea tratatului. A se vedea, în acest sens, R. Țigău, Conferința de Revizuire a Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale, în R.R.D.I. nr. 10/2010, Ed. C.H. Beck, București, 2010, p. 53-58.

le, respectiv de către grupuri mari de persoane, organizate sau mai puțin organizate, și doar izolat în mod individual; activitatea de probațiune este foarte dificilă, pe de o parte, datorită modului și scopului în care au fost comise aceste crime, în sensul că în mod excepțional se găsesc martori supraviețuitori ai masacrelor, iar, pe de altă parte, pentru că supraviețuitorii acestora, în numeroase cazuri, refuză cooperarea cu organele judiciare de frica unor represalii ulterioare; exploatarea unor mărturii din taberele inculpaților este, de asemenea, greu de realizat, fie din lipsă de interes față de condamnarea autorilor, fie din aceleași motive arătate anterior, de insecuritate personală; în fine, oricât de injustă ar părea, suprimarea totală a fenomenului de impunitate este irealizabilă, deoarece, chiar dacă ipotetic am presupune că instanțele penale internaționale au toate mijloacele la îndemână, acest lucru ar presupune condamnări la scară largă, implicit renașterea unor tensiuni de natura celor care au declanșat și animat conflictele; aceste instanțe nu pot face abstracție de climatul politic intern și internațional în care își desfășoară activitatea, astfel încât, deși criticată în anumite sisteme naționale de drept, aplicarea principiilor utilitariste sau de oportunitate în modul de înfăptuire a justiției penale internaționale nu poate fi exclusă; aducerea suspjecțiilor în fața instanțelor penale internaționale se face anevoios datorită interferențelor *realpolitik*^[1] în procesul de înfăptuire a justiției, îndeosebi în cazul liderilor marcanți, implicați în crime de război, cum ar șefii de state sau guverne^[2].

[1] „*Realpolitik*” este un termen introdus în literatura de specialitate de către scriitorul și omul politic german din secolul al XIX-lea *Ludwig von Rochau*, în cartea sa denumită *Grundsätze der Realpolitik, angewendet auf die staatlichen Zustände Deutschlands* (Principiile de *Realpolitik* aplicate la condițiile politice din Germania), apărută în 1853, unde, referindu-se la politică și diplomatie, precizează că acestea trebuie să se bazeze, în primul rând, pe putere, pe factori și considerente de natură practică, materială și mai puțin pe rațiuni de natură etică, morală sau ideologică. El apreciază că realismul și pragmatismul trebuie să domine filozofia politicii și diplomației. În sens peiorativ, termenul *realpolitik* se mai folosește și pentru a sugera că un anumit demers politic s-a întreprins într-un mod coercitiv, amoral sau machiavelic. A se vedea *H. Jonathan, No Virtue Like Necessity: Realist Thought in International Relations since Machiavelli*, Ed. Yale University Press, New Haven, 2002, p. 168.

[2] Cazul edificator în acest sens este cel al fostului președinte al Iugoslaviei, Slobodan Milošević. În privința acestuia, Procurorul T.I.P.F.I. avea probe suficiente care demonstau că, încă de la începutul războiului civil din Croația și Bosnia-Herțegovina, a avut un control și o influență covârșitoare asupra liderilor politici și militari ai sârbilor din aceste state. În faza inițială a războiului civil a dat ordine armatei populare iugoslave (J.N.A.), iar mai apoi a sprijinit armata

Aspectele mai sus prezentate, chiar dacă au o natură extrinsecă față de subiectele supuse analizei, se impun a fi menționate pentru faptul că sunt elemente de circumstanțiere ale procesului de înfăptuire a justiției penale internaționale și o bună parte din procedurile, metodele, conceptele și practicile curente ale instanțelor la care ne referim au fost influențate de condițiile în care și-au desfășurat activitatea.

Nu numai dificultățile de natura celor de mai sus au îngreunat misiunea instanțelor penale internaționale, ci, deopotrivă, și circumstanțele cu totul speciale în care s-au comis crimele deduse spre judecata acestor instanțe. Stările de fapt supuse judecării au relevat un tipic al comiterii crimelor în sensul că faptele au fost comise de către persoanele aflate la baza piramidei ierarhice a

autoproclamatei Republici Srpska (V.R.S.), în desfășurarea unor operațiuni care au presupus comiterea de *crime împotriva umanității*, cum ar fi cele de purificare etnică. Cu toate acestea, în privința lui Slobodan Milošević, avea să se emită rechizitoriul pentru comiterea crimelor de omor, persecuție și deportare abia în 27 mai 1999, și nu cu privire la crimele comise pe timpul războiului civil din Croația și Bosnia-Herțegovina, ci cu privire la cele comise de forțele armate și de securitate iugoslave din subordinea sa, în provincia sârbă Kosovo, începând cu anul 1998.

Explicația constă în faptul că Slobodan Milošević a fost unul dintre semnatarii Acordului de Pace de la Dayton, S.U.A., din 21 noiembrie 1995 care a pus capăt războiului civil din Croația și Bosnia-Herțegovina. Întrucât Radovan Karadžić, președintele autoproclamatei Republici Srpska de la acea vreme, nu a fost acceptat de negociatori la masa tratativelor, deoarece era deja acuzat de către T.I.P.F.I. de comiterea de crime de război și crime împotriva umanității, Slobodan Milošević a fost invitat pentru a reprezenta interesul sârbilor bosniaci în negocieri. Acest statut i-a conferit, implicit, o poziție de impunitate cu privire la propria implicare în crimele comise pe timpul războiului civil și orice încercare a Procurorului T.I.P.F.I. de a iniția urmărirea penală împotriva lui s-a izbit de lipsa totală de suport politic și polițienesc din partea S.U.A. și a cancelariilor occidentale, câtă vreme Slobodan Milošević era privit ca un partener pentru punerea în aplicare a prevederilor Acordului de Pace de la Dayton și ca un garant al păcii în Balcani.

Abia după comiterea crimelor de război din Kosovo în 1998-1999 de către forțele militare iugoslave, când credibilitatea lui Slobodan Milošević a fost definitiv compromisă, și după îndepărtarea sa de la putere prin votul democratic al poporului iugoslav, a fost posibilă aducerea acestuia în fața T.I.P.F.I. Chiar și în condițiile în care pierduse puterea politică, arestarea sa la data de 1 aprilie 2001 (inițial pentru acuzații de corupție în exercitarea mandatului, de către autoritățile naționale) și predarea la instanța de la Haga în 29 iunie 2001 s-au făcut numai ca urmare a presiunilor politice din partea S.U.A. și U.E. și a condiționării acordării unui ajutor financiar pentru statul iugoslav de predarea lui la Haga. Ulterior, prin amendarea rechizitoriului inițial, acesta avea să fie acuzat și de crimele comise în timpul războiului civil din Croația și Bosnia-Herțegovina. A se vedea, în acest sens, *V. Peskin, International Justice in Rwanda and the Balkans – Virtual Trials and Struggle for State Cooperation*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge, 2008, p. 29-61.

grupărilor criminale, deși ele au fost concepute și coordonate de către lideri care, în cea mai mare parte a cazurilor, nu au efectuat acte materiale în mod personal. Astfel, au apărut și dificultăți de natură doctrinară deoarece condamnarea lor în baza unor formule clasice ale elementelor *actus reus* și *mens rea*, așa cum sunt ele cunoscute în sistemele judiciare naționale, nu ar fi fost posibilă sau ar fi fost făcută în condiții deosebit de dificile. Pe de altă parte, condamnarea liderilor numai pe temeiul comiterii faptelor într-o modalitate accesorie de genul complicitate, instigare, planificare sau ordonare a acestor crime ar fi constituit un profund act de injustiție.

În aceste condiții, renunțarea instanțelor la interpretările clasice, potrivit canoanelor din dreptul național al statelor, în privința unor în materii precum *răspunderea penală individuală*, apare ca fiind justificată, chiar dacă anumite formule precum comiterea indirectă a crimelor sau participarea la o întreprindere criminală comună au stârnit critici vehemente în literatura de specialitate.

Din aceste considerente, studierea practicii judiciare a instanțelor penale internaționale sub aspectul conceptului de răspundere penală individuală reținut în contextul unor modalități participative de comitere a crimelor, de la primele procese ale tribunalelor ad-hoc și până la activitatea curentă a Curții Penale Internaționale, oferă o perspectivă deosebit de interesantă. Dacă ne referim, în mod special, la doctrina și practica judiciară românească, suntem îndreptățiți să credem că acest studiu este cu atât mai oportun cu cât nu există foarte multe lucrări de specialitate care să supună discuției subiecte de profunzime din activitatea instanțelor penale internaționale, cel mai probabil și pentru faptul că aceste instituții sunt de dată relativ recentă în peisajul dreptului internațional public. Până în prezent, lucrările de specialitate în limba română relevă cu precădere aspecte de natură general-informativă cu privire la impactul acestor instanțe asupra ordinii de drept internaționale, organizarea și funcționarea, unele aspecte referitoare la jurisdicția lor sau la principiile de drept pe care își întemeiază competențele. Există destul de puține lucrări de specialitate care analizează amănunțit instituțiile de drept material cu care operează aceste instanțe (cum ar fi: răspunderea penală, pluralitatea de infracțiuni, pluralitatea de făptuitori, probele, sancțiunile etc.) sau care să se fi consacrat analizării în detaliu a celor mai importante procese penale ale acestor instanțe.

Importanța cercetării instituțiilor de drept material cu care operează instanțele penale internaționale rezidă în aceea că ne oferă posibilitatea de a studia modele conceptuale rezultante, adică obținute din coagularea teoriilor convergente aparținând mai multor doctrine penale naționale. Pe cale de consecință, în contextul unui proces evident și implacabil de globalizare, alinierea normelor penale naționale la modele conceptuale consacrate în jurisprudența unor instanțe de factură supranațională ar putea să reprezinte cel puțin un demers de oportunitate. Ne referim în acest sens la faptul că, odată cu adoptarea noului Cod penal^[1] românesc, în cuprinsul Titlului XII au fost reglementate *infracțiunile de genocid, contra umanității și de război*, într-o manieră identică cu prevederile din Statutul C.P.I. privind crimele date în competența materială a acestei instanțe. Astfel, ținând cont de faptul că practica judiciară națională în materia acestor infracțiuni este practic inexistentă, analiza instituțiilor de drept penal general cum ar fi *răspunderea penală individuală și pluralitatea de făptuitori*, din perspectiva practicii judiciare curente a instanțelor penale internaționale, poate constitui un demers de clarificare și de compatibilizare a conceptelor. Este foarte adevărat că o prognoză privind aplicarea în viitor a acestor dispoziții din noul Cod penal în practica curentă a instanțelor românești nu se poate face în prezent, dar se poate aprecia că, în condițiile în care România este integrată în structurile politice și militare euro-atlantice și este din ce în ce mai prezentă cu forțe și mijloace de luptă în diverse teatre de conflict de pe mapamond, orizontul de așteptare din perspectiva comiterii unor astfel de infracțiuni de către cetățenii români este unul, în mod cert, mai mare față de cel din perioada anterioară anilor 90, când țara noastră se afla într-o relativă izolare internațională.

[1] A se vedea Legea nr. 286/2009 privind Codul penal al României (M. Of. nr. 510 din 24 iulie 2009).

Capitolul al II-lea. Caracteristicile justiției penale internaționale

Secțiunea 1. Crima internațională – obiectul justiției penale internaționale

4. *Crima internațională* este un concept apărut în literatura de specialitate la începutul secolului XX, în ciuda faptului că stări de fapt apreciate ca atare s-au semnalat cu mult timp înainte. Există, totuși, o explicație istorică a faptului că în acea perioadă au apărut primele menționări doctrinare. Ororile comise pe timpul Primului Război Mondial, dată fiind amplitudinea lor, au determinat apariția, în premieră, a unor reacții ale opiniei publice internaționale, exprimate prin vocea liderilor politici și a specialiștilor în drept internațional, în sensul în care comiterea pe viitor a unor astfel de fapte se dorea a fi pedepsită la nivel internațional.

Cu toate acestea, la începutul secolului trecut, în literatura de specialitate, noțiunea de crimă internațională nu avea o sferă bine delimitată, fiind considerate ca atare, deopotrivă, actele unui stat care a încălcat cutumele internaționale sau legile războiului și actele individuale ale unor persoane care, prin modul de operare sau consecințele pe care le-au produs, au lezat valori și interese protejate la nivel internațional. Din aceste considerente, conceptul a suferit de-a lungul timpului un continuu proces de rafinare, astfel încât, în prezent, crima internațională este percepută într-o dublă accepțiune: *lato sensu*, desemnând generic toate faptele care sunt contrare dreptului internațional și pe care statele, de comun acord, le interzic și cer pedepsirea lor^[1]; *stricto sensu*, desemnând numai acele fapte care, pe lângă faptul că încalcă normele imperative de drept internațional și vatamă grav valorile fundamentale ale comunității internaționale, sunt date în competența materială a jurisdicțiilor internaționale^[2]. Observăm că elementul distinctiv cel mai semnificativ între cele două ac-

[1] A se vedea V.V. Pella, *La criminalité collective des États et le droit pénal de l'avenir*, Deuxième édition, Imprimerie de l'Etat, București, 1926, p. 175 sau S. Glasser, *Introduction à l'étude de droit internationale penal*, Ed. Bruylant, Bruxelles, 1950, p. 11.

[2] A se vedea B. Onica-Jarka, *Jurisdicția internațională penală*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 9.

cepțiuni ale conceptului îl constituie faptul că, în cazul crimelor internaționale *stricto sensu*, există un remediu de combatere prin instrumente judiciare la nivel internațional. Practic, în cele ce urmează, ne vom ocupa de studiul crimelor internaționale în accepțiunea lor *stricto sensu*, adică acelea care sunt prevăzute explicit în cuprinsul tratatelor și al altor norme de drept internațional și în privința cărora există instanțe penale internaționale care își exercită jurisdicția.

În ce privește conceptul de crimă internațională se mai impun câteva referiri la faptul că, în materialitatea lor, acestea nu diferă de conținutul constitutiv al unor infracțiuni pe care le regăsim în dreptul penal național al statelor, dar, în plus față de acestea, prezintă cel puțin un element de „internaționalizare”. Acesta poate fi identificat într-una dintre următoarele ipostaze^[1]:

– internaționalizarea conduitei interzise de dreptul penal internațional, în sensul că acțiunea sau inacțiunea respectivă este considerată contrară valorilor protejate la nivelul comunității internaționale (spre exemplu, crima de agresiune, crima împotriva umanității, crimele de război etc.) sau în sensul în care acțiunea sau inacțiunea s-a produs în contextul sau în asociere cu un conflict armat cu caracter internațional;

– există o caracteristică transnațională, din punct de vedere teritorial, în sensul că acțiunea sau inacțiunea incriminată internațional, după modul cum a fost comisă, afectează ordinea publică a mai multor state, prin faptul că implică persoane de diferite cetățenii și se desfășoară sau își produce efectele pe teritoriul mai multor state (spre exemplu, *traficul de droguri și traficul de ființe umane*);

– există un acord de cooperare internațională cu privire la anumite acțiuni sau inacțiuni, determinat de faptul că urmările acestora sunt dăunătoare într-o asemenea manieră, încât pentru combaterea lor este necesar efortul comun al întregii comunități internaționale (spre exemplu, *terorismul internațional*).

După cum se poate observa din expunerea de mai sus, elementul de internaționalizare se referă la toate crimele internaționale, adică la cele pentru care întrebuițăm accepțiunea *lato sensu*, deoarece unele dintre ele, cum ar traficul de droguri și terorismul internațional, deși potrivit criteriilor mai sus amintite prezintă elemente certe de internaționalizare, câtă vreme nu sunt

[1] A se vedea *M.C. Bassiouni*, *Draft Statute: International Criminal Tribunal*, Ed. ERES, Toulouse, 1992, p. 53.

supuse vreunei jurisdicții penale internaționale, nu pot fi considerate crime internaționale *stricto sensu*. Din perspectiva analizei noastre, observăm că tribunalele ad-hoc și C.P.I., care sunt, în mod evident, instanțe penale internaționale, sunt competente să judece crimele de genocid, crimele de război, crimele împotriva umanității și crimele de agresiune (numai în cazul C.P.I.), care, pe cale de consecință, devin crime internaționale *stricto sensu*, reținându-se ca element de internaționalizare faptul că există o codificare internațională în privința conduitei care le caracterizează.

Din cele arătate anterior, reținem, așadar, că, spre deosebire de infracțiunile din sistemele naționale de drept penal, crima internațională conține cel puțin un aspect de internaționalizare în cuprinsul conținutului său constitutiv. Acesta se deduce din textul de incriminare al fiecărei crime dintre cele date în competența instanțelor penale internaționale și se poate referi la aspecte precum^[1]:

– *obiectul juridic*, dacă acesta presupune o valoare socială protejată la nivel internațional, cum ar fi pacea și securitatea internațională în cazul crimei de agresiune;

– *obiectul material*, dacă acesta este protejat de un tratat internațional, cum am putea să menționăm, cu titlu de exemplu, clădirile consacrate religiei, învățământului, artei, științei sau acțiunii caritabile, în cazul crimei împotriva umanității;

– *subiectul activ*, dacă acesta, spre exemplu, în cazul crimei de agresiune, a acționat în numele și pe seama statului;

– *subiectul pasiv*, dacă acesta, spre exemplu, în cazul genocidului, făcea parte dintr-un grup național, etnic sau religios, așa cum prevede definiția acestei crime;

– *timpul* în care au fost comise actele ce intră în componența elementului *actus reus*, aspect esențial în clasificarea unei acțiuni sau inacțiuni ca fiind, spre exemplu, crimă de război, deoarece este necesar și esențial ca aceasta să se fi comis în contextul și în legătură cu un conflict armat.

5. În fine, se impune să facem și câteva precizări de natură terminologică privitoare la expresia *crimă internațională*. În legislația penală și în literatura de specialitate românească, se utilizează exclusiv termenul de „infracțiune” atunci când se denumește o faptă prin care se încalcă o anumită normă de drept

[1] A se vedea B. Onica-Jarka, op. cit., p. 48-49.

penal. Deși cunoscută în reglementările anterioare din dreptul penal românesc, desemnând o faptă penală mai gravă decât cea denumită „delict”, în prezent termenul „crimă” nu se mai utilizează, legiuitorul preferând termenul „infracțiune” pentru toate categoriile de fapte penale, indiferent de gravitatea lor. Din acest motiv, probabil că ar părea mai firesc să utilizăm expresia „infracțiune internațională”, câtă vreme în literatura noastră de specialitate termenul „crimă” este oarecum desuet. Cu toate acestea, opinăm că argumentele utilizării acestei formulări ar fi următoarele: în versiunile originale ale Statutului C.P.I. din limbile franceză și engleză, este utilizată noțiunea „*crime*” (termenul este identic în formă și conținut, în ambele limbi), iar traducerea cea mai fidelă în limba română presupune utilizarea termenului „crimă”; în cuprinsul Legii nr. 111/2002^[1], termenul „crimă” este utilizat preponderent pentru denumirea conceptului la care am făcut referire.

Nu mai puțin adevărat este și faptul că termenul „infracțiune” apare în traducerea oficială a Statutului C.P.I. în limba română, dar în alte contexte decât cele care se referă la conceptul de drept material din jurisdicția acestei curți. O primă utilizare a termenului „infracțiune” o semnalăm în conținutul art. 8 alin. (2) lit. a), unde se precizează că „(...) prin crime de război se înțelege: a) infracțiunile grave la Convențiile de la Geneva (...)”. Pentru a identifica înțelesul pe care autorii Tratatului de la Roma l-au atribuit cuvântului, vom reproduce, în cele ce urmează, același pasaj din versiunile lui originale. Textul din limba franceză are conținutul „(...) *on entend par crimes de guerre: a) les infractions graves aux Conventions de Genève (...)*”, iar textul din limba engleză are conținutul „(...)« *war crimes*» means: a) *grave breaches of the Geneva Conventions*”.

Din prezentarea comparativă a traducerilor textului de mai sus, constatăm că versiunea oficială în limba română s-a realizat prin traducerea cuvânt cu cuvânt a textului din limba franceză și, pe cale de consecință, se impun câteva observații privind acuratețea acestei traduceri. În toate textele oficiale din limba română referitoare la Convențiile de la Geneva, apare expresia „încălări grave” (și nu „infracțiuni grave”), expresie care se suprapune perfect cu traducerea în limba română a expresiei „*grave breaches*”

[1] A se vedea Legea nr. 111 din 13 martie 2002 privind ratificarea Statutului Curții Penale Internaționale, adoptat la Roma la 17 iulie 1998 (M. Of. nr. 211 din 28 martie 2002).

din versiunea engleză a Statutului C.P.I. Mai mult decât atât, cuvântul „*infractiion*” în limba franceză are o dublă semnificație: pe de o parte desemnează un comportament strict interzis de legea penală și sancționat cu o pedeapsă prevăzută de lege și, din acest punct de vedere, se disting trei categorii de infracțiuni: contravenția, delictul și crima; pe de altă parte, infracțiunea este un sinonim al cuvintelor „*manquement*” și „*violation*”, care, ambele, se traduc în limba română prin „încălcare”. Observăm, așadar, că traducerea din limba franceză nu s-a făcut prin preluarea cea mai adecvată a înțelesului cuvântului „*infractiion*”, câtă vreme printre sinonimele din limba română ale cuvântului „infracțiune” (abateră, atentat, delict, vină) nu regăsim cuvântul „încălcare”. Acest aspect criticabil^[1] al traducerii literale a unor cuvinte și expresii din limba franceză, fără a se fi ținut cont de termenii consacrați din literatura românească de specialitate și fără a se fi verificat înțelesul prin raportare la textul din limba engleză, îl întâlnim frecvent în cuprinsul Legii nr. 111/2002. În cuprinsul capitolelor ce urmează, vom face referirile de rigoare și cu privire la alte traduceri neadecvate ale unor cuvinte sau expresii legate de conceptele care fac obiectul studiului nostru.

Mai întâlnim termenul „infracțiune” în cuprinsul versiunii oficiale din limba română a Statutului C.P.I. și în alte dispoziții [art. 70 alin. (1), art. 81 alin. (3) lit. c) pct. i), art. 106 alin. (2), art. 108], dar se impune precizarea că înțelesul termenului pe care îl desprindem din aceste contexte este unul diferit de cel prezentat mai sus, și anume „infracțiunea” este utilizată pentru a desemna o încălcare, la modul general, a unei norme cu caracter penal. Așadar, dacă acceptăm că înțelesul noțiunilor ar trebui să fie în sensul în care „crima” este o specie a „infracțiunii” care se distinge prin aceea că prezintă o gravitate mai mare decât celelalte specii, atunci putem aprecia că întrebuintarea noțiunii de „infracțiune” în cuprinsul textelor mai sus enumerate s-a făcut în mod corespunzător. O confirmare a faptului că noțiunile de mai sus trebuie înțelese în această manieră este dată de varianta engleză a Statutului care, în textele respective, utilizează cuvântul *offence*, care semnifică încălcarea, la modul general, a unei norme penale și care înglobează în conținutul său înțelesul noțiunilor *crime* și *felony* (infracțiuni de o gravitate mai mare) și *misdemeanour* (infracțiuni de o gravitate mai mică).

[1] A se vedea B. Onica-Jarka, op. cit. p. 6.

Dacă, în prezent, în literatura de specialitate românească, nu există o diferențiere pe criterii de gravitate a infracțiunilor, precum în reglementările anterioare (crime și delict), în materia dreptului penal internațional, considerăm că este necesară o abordare a conceptelor așa cum sunt ele consacrate în textele originale ale tratatelor. Noțiunea de „crimă”, chiar dacă nu mai constituie o instituție de actualitate în literatura de specialitate românească, este, totuși, una cunoscută și cu înțeles identic celei din textele originale ale Statutului C.P.I. și nu comportă precizări doctrinare suplimentare, fapt pentru care considerăm că se impune a fi utilizată ca atare.

Secțiunea a 2-a. Caracteristici distincte ale crimelor internaționale „stricto sensu”

§1. Conflictul armat intern sau internațional

6. Așa cum am menționat în subcapitolul anterior, caracterul internațional al unei crime depinde de existența unui element de internaționalizare care poate să privească una sau mai multe aspecte intrinseci conținutului constitutiv al crimei. Un element foarte important în ce privește caracterizarea unei crime ca fiind de natură internațională – și ne referim în special la cele considerate ca atare *stricto sensu* este cel referitor la natura conflictului care a generat comiterea crimei. Așa cum reiese din tratatele internaționale și din dreptul cutumiar internațional, crimele internaționale se află într-o strictă dependență de existența unui conflict armat, iar obiectul juridic al acestora îl formează acele relații sociale care sunt protejate prin reglementări specifice *dreptului umanitar*^[1], pe de o parte, și a *dreptului războiului*^[2], pe de altă parte. Cele două domenii, împreună, formează *dreptul umanitar internațional*^[3], care reprezintă o parte importantă a *dreptului internațional public* și cuprinde acele reguli care, în timp de *conflict armat*, sunt desti-

[1] Dreptul de la Geneva sau dreptul umanitar propriu-zis este destinat să protejeze personalul militar care nu ia sau nu mai ia parte la lupte și persoanele care nu sunt implicate în mod activ în ostilități, mai ales civilii. A se vedea, în acest sens, *Drept Internațional Umanitar*, pe websit-ul Crucii Roșii Române, disponibil pe <http://www.crucearosie.ro/activitati/drept-umanitar-international.html>.

[2] Dreptul de la Haga sau dreptul războiului stabilește care sunt drepturile și obligațiile beligeranților în desfășurarea operațiunilor militare și impune limite pentru mijloacele de rănire a inamicului. A se vedea, în acest sens, *idem*.

[3] *Idem*.

nate să protejeze persoanele care nu iau sau nu mai iau parte la ostilități și să limiteze mijloacele și metodele de război folosite de către beligeranți. Practic, crimele internaționale *stricto sensu* nu sunt altceva decât mijloacele juridice de protecție a valorilor sociale ocrotite în dreptul internațional umanitar. În acest context, există o importanță aparte pentru diferențierea diferitelor tipuri de confruntări armate, după cum acestea sunt internaționale, interne sau numai tensiuni, tulburări sau alte acte de dezordine publică, pentru că dreptul umanitar internațional nu este aplicabil decât anumitor tipuri de conflicte. Dacă în privința conflictelor armate internaționale nu există îndoială în privința aplicabilității dreptului umanitar internațional, în privința confruntărilor interne, această aplicabilitate există numai în condițiile în care, pe de o parte, acestea sunt calificate drept conflict armat, iar, pe de altă parte, sunt încălcate anumite norme prevăzute în tratatele de drept umanitar internațional sau cunoscute în dreptul cutumiar internațional. Observăm că aceste norme privind conflictele armate interne diferă în conținut de cele aplicabile în cazul conflictelor armate internaționale. Această situație se datorează modului cum a fost adoptat Protocolul Adițional nr. II al Convențiilor de la Geneva^[1], care cuprinde un număr de 28 de articole dedicate acelor norme de drept internațional umanitar care sunt aplicabile în cadrul conflictelor armate cu caracter intern. Se impune să menționăm că ele au fost reduse semnificativ de către autorii convențiilor și ale protocoalelor adiționale, pe motiv că o bună parte a delegațiilor participante la adoptarea lor au considerat că aplicarea la conflictele armate interne a anumitor reglementări prevăzute în cazul conflictelor cu caracter internațional ar putea da naștere unor premise de încălcare a suveranității statelor. Astfel, au fost adoptate numai acele dispoziții care reglementează încălcări ale dreptului umanitar internațional suficient de grave pentru a justifica încadrarea lor în categoria crimelor internaționale.

Referitor la diferențierea conflictelor cu caracter internațional de cele fără caracter internațional, în doctrina de specialitate există o dublă abordare, una tradițională, în sensul evaluării unei anumite confruntări prin strictă raportare la prevederile art. 2 comun Convențiilor de la Geneva din 1949 referitoare la conflictele cu caracter internațional sau la cele ale art. 3 comun Convențiilor de la Geneva din 1949 referitoare la conflictele fără caracter internațional, și una de natură mai complexă care depășește cadrul strict

[1] A se vedea nota de subsol nr. 1 de la p. 34.

normativ al Convențiilor și se raportează la realitățile cotidiene ale climatului internațional, la efectele interacțiunii conflictelor fără caracter internațional cu cele având această natură. Un exemplu elocvent în acest sens ar fi atacul terorist din 11 septembrie 2001 asupra mai multor obiective politice, administrative și economice ale S.U.A. Interacțiunea dintre cele două tipuri de conflicte creează o sumedenie de dificultăți în aprecierea tipului de conflict armat pe care îl reprezintă terorismul și, implicit, la stabilirea statutului juridic al teroriștilor. Este știut faptul că, în prezent, S.U.A. nu acordă statutul de combatant persoanelor care au comis acte de terorism, acestea fiind calificate „*unlawful combatants*” (*combatanți ilegali*). Consecințele pe care această etichetare o presupune constă în aceea de a nu considera actul de terorism ca având caracterul de conflict armat, deși în anumite situații, cum a fost cazul și la atacul din 11 septembrie 2001, acțiunile au fost inițiate din exterior, de pe teritoriul unui stat străin.

Complexitatea stabilirii unui anumit tip de conflict este una reală în epoca contemporană, conflictele armate căpătând o multitudine de fațete, nebănuite în vremurile de odinioară, tocmai datorită dezvoltării tehnologiei, a mijloacelor de comunicare și, pe cale de consecință, și a mijloacelor de distrugere.

În fine, acest subiect al departajării dintre diferite tipuri de conflicte armate aparține prin excelență domeniului dreptului umanitar internațional și este caracterizat de o anumită dinamică, în acord cu evoluția modalităților de ducere a conflictelor și cu evoluția societății, în ansamblul ei. În ce privește obiectul cercetării noastre, așa cum am arătat, natura internă sau internațională a *conflictului armat* are importanță în măsura în care atrage o anumită competență în tragerea la răspundere a autorilor unor fapte de natură a leza valori sociale apărute de comunitatea internațională, în ansamblul ei, și care astfel intră sub jurisdicția instanțelor penale internaționale.

§2. Obiectul juridic

7. Din cele expuse în subcapitolul anterior, reținem faptul că crimele internaționale *stricto sensu* sunt acele crime care prezintă un element de internaționalizare și în privința cărora există un remediu internațional de reprimare legală, respectiv prin instanțe penale internaționale. Acestea vor face obiectul studiului nostru, în continuare, din perspectiva modalităților de participare la

comiterea lor. În realizarea demersului pe care ni l-am propus, considerăm, însă, că se impune să facem și câteva referiri de ansamblu asupra celor mai importante caracteristici ale crimelor internaționale *stricto sensu*, de natură a le diferenția față de cele de drept comun și de a impune anumite condiții specifice pentru reținerea uneia sau alteia dintre modalitățile de participare la comiterea lor.

Un prim aspect, deosebit de important, este cel referitor la *obiectul juridic* al acestora, respectiv la valoarea socială pe care legea internațională o protejează prin incriminarea unei astfel de crime. Sub acest aspect, așa cum reiese din proiectul Comisiei de Drept Internațional^[1] a O.N.U., care a stat la baza adoptării tuturor celor trei statute ale instanțelor penale internaționale, crima internațională este un atentat la valorile supreme ale umanității, definite ca *ius cogens* (dreptul peremptoriu), reprezentând o sumă de valori unanim recunoscute de către toate statele lumii, care impun obligații *erga omnes*. Astfel, pentru protejarea acestor valori, statele și comunitatea internațională au obligația de a depune toate diligențele posibile, în sensul de a-și da întregul concurs pentru reprimarea faptelor care le aduc atingere.

Cu siguranță că cele mai multe dintre valorile ce constituie *ius cogens* nu diferă de cele pe care statele le protejează prin normele penale naționale. Astfel, viața, libertatea, integritatea fizică, demnitatea și altele asemenea sunt deopotrivă protejate în dreptul intern al statelor. *Ius cogens* diferă, însă, de acestea prin faptul că presupune o acceptare universală a valorilor pe care le protejează și definește faptele prin care aceste valori sunt încălcate. Chiar dacă nu există o normă internațională care să prevadă în mod exhaustiv care anume sunt faptele ce încălcă *ius cogens*, din cuprinsul *dreptului cutumiar internațional* sunt reținute agresiunea armată, crimele împotriva umanității, crimele de război, pirateria maritimă, genocidul, apartheidul, supunerea la sclavie și tortura. Ele nu sunt prevăzute limitativ și, în mod evident, în măsura în care anumite valori recunoscute universal sunt încălcate și prin fapte de altă natură, acestea li se pot alătura, dacă reprimarea lor este o năzuință unanimă a statelor lumii.

[1] *Idem*, p. 9.

§3. Caracterul complex

8. Așa cum am mai precizat și cum se observă din conținutul concret al crimelor date în competența instanțelor penale internaționale, acestea sunt, în cea mai mare parte, infracțiuni întâlnite în dreptul comun al statelor dar, care, în plus, prezintă anumite caracteristici suplimentare, datorită cărora capătă alura de crime internaționale. Aceste caracteristici determină, deopotrivă, un caracter de complexitate al crimei internaționale, deoarece, în condițiile prevăzute de textele de incriminare, infracțiunile-tip apar ca niște *crime-mijloace* pentru realizarea *crimelor-scop*. Dacă ar fi să exemplificăm numai *crima de genocid*, pentru că ea presupune o reglementare identică în cuprinsul celor trei statute ale instanțelor penale internaționale, observăm că „uciderea de membri ai grupului” constituie o infracțiune de drept comun, omorul, într-o formă atipică ce presupune o pluralitate a subiecților pasivi. Ceea ce o califică însă ca o *crimă complexă* precum *genocidul* este cerința comiterii acestei crime „(...) cu intenția de a distruge, în întregime sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios (...)”. Așadar, două aspecte suplimentare sunt obligatorii pentru existența *crimei de genocid*: o *intenție specifică*, cunoscută în doctrina de specialitate ca *dolus specialis* al crimei de genocid, și o anumită calificare a grupului de persoane al subiecților pasivi. Iată deci că, în privința unei singure modalități de comitere a crimei de genocid, suntem în prezența a trei condiții suplimentare față de forma tipică (un autor, o victimă) a infracțiunii de omor: o pluralitate de victime, o intenție specifică a autorului, de distruge-re în întregime sau în parte a unui grup de persoane și o anumită calificare a grupului de persoane ce constituie victime. Pe lângă aceste cerințe, explicit menționate în textul de lege, reținem ca implicită și cerința unei *pluralități de făptuitori*, deoarece, așa cum o să arătăm în mod detaliat în secțiunea următoare, intenția de distruge-re, în tot sau în parte, a unui grup dintre cele menționate în textul de lege, nu poate fi materializată, în mod serios, fără implicarea unui grup de făptuitori sau, chiar dacă nu este constituit ca un grup ca atare, în orice caz, prin implicarea unui număr mare de persoane. Iată deci că însumarea acestor cerințe determină o anumită complexitate a crimei de genocid și am exemplificat numai modalitatea de comitere prin intermediul omorului ca și crimă-mijloc. Este important să mai subliniem faptul că există alte patru modalități alternative de materializare a crimei de genocid, respectiv prin vătămare gravă a integrității fizice, supunerea la

anumite condiții de existență, împiedicarea nașterilor sau transferarea forțată de copii, care reprezintă fiecare în parte crime-mijloc și care, pentru a îndeplini condițiile legale ale genocidului, trebuie să prezinte, la rândul lor, caracteristicile mai sus prezentate în cazul infracțiunii de omor.

Aspecte de complexitate similare genocidului sunt prezente, deopotrivă, și în cazul celorlalte crime prevăzute în cuprinsul statutelor instanțelor penale internaționale, într-o manieră specifică fiecăreia, fapt pentru care, putem aprecia că, în cea mai mare parte a modalităților lor de comitere, crimele internaționale au o natură complexă, care poate fi dedusă explicit sau implicit din textele incriminatorii ale crimelor. Astfel, toate cele trei crime definite în statutele instanțelor penale internaționale și denumite generic crime de război, crime împotriva umanității și genocid presupun, în majoritatea modalităților lor, comiterea unor infracțiuni întâlnite în dreptul comun al statelor cum ar fi omorul, tortura, vătămarea corporală, amenințarea, violul, distrugerea etc., dar care, datorită anumitor împrejurări de natură obiectivă, cum ar fi starea de război, comiterea la scară a crimelor, caracterul protejat al unor persoane și bunuri etc., sau de natură subiectivă, cum ar fi cunoașterea calității de prizonier, a faptului că victimele aparțin unor grupuri etnice, naționale, rasiale, religioase, a unui anume plan de distrugere, în totalitate sau în parte, a unor asemenea grupuri etc., devin crime complexe de natura celor mai sus enumerate.

În ce privește obiectul studiului nostru, apreciem că natura complexă a acestor crime ne înfățișează implicit anumite condiții specifice pentru reținerea diferitelor modalități participative, aspecte pe care le vom analiza amănunțit în capitolele ce urmează.

§4. Forme de pluralitate

9. Crimele date în competența instanțelor penale internaționale sunt caracterizate de un anumit specific în privința modului cum sunt duse la îndeplinire, în sensul că, în mod inerent, ele presupun o participare numeroasă, un număr diversificat de acte materiale care concură la punerea în aplicare a unor planuri criminale și o încrengătură diversificată de relații între participanți.

Pentru a desluși caracteristicile elementului *actus reus* al acestor crime din perspectiva modalităților de participare la comiterea lor, vom avea în vedere câteva considerații generale din literatura de specialitate referitoare la *pluralitatea de făptuitori*.